

1:

4. God en mens gescheiden. Hoe worden zij herenigd?

De wegen van Rome en de Reformatie lopen waarschijnlijk niet meer uiteen dan op dit onderwerp. Hoe is dat gekomen?

God heeft de mens goed en naar Zijn evenbeeld geschapen. De mens, gepersonificeerd door Adam, is niet in dat beeld van ware kennis, gerechtigheid en heiligheid gebleven. Door tegen Gods proefgebod in te gaan was hij ongehoorzaam en viel in zonde. En vallen in zonde betekent vallen uit Gods gemeenschap en heil. De gevolgen daarvan treden onmiddellijk in werking: de mens wordt uit het paradijs verdreven en kan en mag daarin niet terugkeren. Hij wordt ook onderworpen aan andere gevolgen van zijn overtreding: hij verliest Gods licht en wordt overgegeven aan ziekte, moeite, verdriet. Oorlogen, moord, doodslag komen in het leven van de mensheid. Adam staat representatief voor het hele menselijke geslacht. De gehele mensheid deelt in deze misère, waarvan de climax is, dat alle mensen moeten sterven. Hoe kan dit weer goed komen?

Hoewel de mens zich moedwillig zijn ellende op de hals heeft gehaald, blijft God niet werkloos of onbewogen toezien. De mens is niet meer in staat terug te keren naar Gods beeld en heil. God zou dat wel kunnen bewerkstelligen, maar is daartoe niet verplicht. Maar omdat God niet onbewogen blijft, heeft Hij een plan uitgedacht om de mens weer met zich te verzoenen. Hij zal Zelf voorzien in een Middel, dat sterk genoeg is om dat te bewerkstelligen. Dat belooft God in het Oude Testament reeds door middel van de prediking van de profeten. Hij zal Jezus Christus, Zijn eniggeboren Zoon, geven om datgene te herstellen, dat de mens heeft verbroken. Daartoe is maar één weg: Jezus geeft Zich aan de Vader en de mens door te lijden en te sterven voor de zonde om zo de verzoening te weeg te brengen. Dan is de scheidsmuur tussen God en mens beslecht. Maar om ook de mens terug te brengen tot Gods gemeenschap zal Hij niet alleen sterven, maar ook opstaan uit de doden. Zo zal de mens voor God weer volledig gerechtvaardigd zijn, zoals het was.

Het bovenstaande geeft in een notedop de Christelijke verlossingsleer weer. Hierin stemmen Rome en Reformatie overeen. Maar de tegenstellingen komen naar boven, wanneer de volgende vragen zich voordoen:

- hoe diep is de kloof tussen God en mens?
- heeft de mens uit zichzelf geen enkel vermogen om tot God terug te keren?
- heeft de mens hierin geen enkele eigen verantwoordelijkheid?

Al vroeg in de Christelijke Kerk komt een zeker moralisme naar boven: een mens moet zich inspannen om, zoals dat werd gezegd, zo mogelijk het gehele juk des Heeren te

2:

dragen. Dat wil zeggen: zich inspannen te leven naar Gods geboden en de raadgevingen in de Evangeliën. Als dat niet lukt, dan moet een mens zo veel als hem mogelijk is, doen. Maar kan dat wel? Niet alleen, dat een mens in staat is Gods geboden te onderhouden, maar kan hij door dat te doen daadwerkelijk weer bij God komen? Paulus wijst in zijn brieven, zeker in die aan de Romeinen, deze optie van de hand. Er is voor een mens geen beginnen meer aan om op die manie tot God te komen. De kloof is te diep. Het is dan ook opvallend, dat desondanks vanaf de tweede eeuw na Christus het genoemde moralisme langzaam, maar zeker, doorzet. Augustinus vormt een tijdelijk breekpunt. Maar hoe zeer hij ook op de genade van God de nadruk legt en beklemtoont, dat de mens niet staat is tot God te komen, kan ook hij het tij niet keren. Het zou te ver voeren om de gehele theologische ontwikkeling vanaf die tijd tot aan de Reformatie te behandelen. Vandaar hieronder een aantal punten, die aangeven, waarop het in de zestiende eeuw uitkomt:

- 1) Het wordt al spoedig als onaanvaardbaar gedacht, dat een mens uit zichzelf niets kan doen om tot God te komen. Loutere passiviteit leidt in feite tot ongeloof en een los leven.
- 2) De breuk tussen God en de mens is wel groot, maar niet volkomen. Als dat zo was, zou het zinloos en absurd zijn, dat de Bijbel op verschillende plaatsen oproept tot bekering.
- 3) God heeft de kloof gedicht door de komst en de arbeid van Jezus. Dat heeft de Katholieke Kerk nooit ontkend. Maar het is de mens, die op dit fundament zelf verder bouwt voor het eeuwige leven.
- 4) Door de zondeval heeft de mens veel licht verloren, maar niet alles. Hij heeft een vrije wil behouden, waardoor hij voor het goede kan kiezen. Door de prediking knoopt God als het ware aan bij het vermogen van de mens die goede keuze te doen.
- 5) Door het behoud van zijn vrije wil is de mens door de zondeval niet dood, maar ziek, of ernstig verzwakt.

Thomas van Aquino, wellicht de grootste katholieke theoloog van de Middeleeuwen, heeft het, samengevat, zo verwoord: in Jezus heeft God de rechtvaardiging van de zondaar voor Hem bewerkstelligd. Dat hoeft en kan de mens zelf niet doen. In zijn leven voor God moet de mens, om de zekerheid van het eeuwige leven te verkrijgen, zich inspannen om het goede te doen en er naar streven, dat zijn bedoelingen zo zuiver mogelijk zijn. Meer vraagt God niet van ons. Dat sluit helemaal aan bij de biechtformule van de Katholieke Kerk (voor zover hier van belang), waar de priester de vergeving schenkt: door het lijden en de dood van onze Heer Jezus en door al het goede, door u gedaan.

Wij gaan nu bezien, hoe de Reformatie door dit bovenstaande een forse streep heeft gehaald.

3:

Door de eeuwen heen heeft de mens zich moeite getroost om iets te bereiken, dat hem die moeite waard leek. Dat was en is alleen mogelijk door zich in te spannen. Wie een bepaalde positie wil bereiken, moet zich de moeite van een opleiding getroosten. Men moet zich inspannen om een vriendenkring op te bouwen, om iemands vertrouwen te winnen, om promotie te maken en om hetgeen bereikt is, in stand te houden. Waarom zou dat op godsdienstig gebied anders zijn? In de Oudheid stelden de mensen alles in het werk om de goden gunstig te stemmen. Men offerde de goden, men stelde hen tevreden door bepaalde gaven of bedevaarten, sommigen wijdden hun hele leven aan hun dienst. De Romeinen hadden er een uitdrukking voor: *do ut des*, dat betekent: ik geef iets (aan de godheid) om er iets voor terug te krijgen. Zelfs het Judaïsme, de Joodse godsdienst ten tijde van Jezus, was daarvan niet vrij. In weerwil van hetgeen het Oude Testament leerde over Gods genade en vrijmacht, ging men ervan uit, dat men, levend als rechtvaardige, door die levenswandel Gods gunsten zou ontvangen. Om die status te bereiken, waren er al tal van voorschriften en aanbevelingen ontwikkeld in de mondelinge traditie. Deze vormden het begin van wat later de Talmoed zou worden.

We zagen al dat doen en nalaten ook in de Kerk, en al in de Vroege Kerk, een rol ging spelen. Omgeven door het heidendom, heeft de Kerk zich aan de invloeden daarvan niet kunnen ontworstelen. Toen Europa gekerstend was, is die invloed van vroeger tijden duidelijk gebleven. Dat wil niet zeggen, dat daartegen geen bezwaren rezen. Maar naar mate de zelfwerkzaamheid van de mens zich in de kerk in het centrum van de leer nestelde, werden protesten riskanter: men kon al snel van ketterij worden beschuldigd. Niettemin waren er mannen en vrouwen, die de leer van genade alleen bleven verdedigen. Wij zullen aan hen in het hoofdstuk “De voorlopers van de Hervorming” afzonderlijk aandacht schenken. Luther en Calvijn waren dus niet de eersten, die het systeem van werken en beloning (of bestraffing bij te kort schieten) ter zijde schoven. Hoe zij daar in hun persoonlijk leven toe kwamen en daaraan gestalte gaven en door anderen gevolgd werden, zien wij in de hoofdstukken over de beide reformatoren. Wij volstaan nu met een aanduiding van hetgeen de Reformatie stelde tegenover de leer van de Kerk van de late Middeleeuwen:

1. De breuk tussen God en mens is door de zondeval volkomen. Er is geen sprake van een overgebleven licht, dat de mens voor een gedeelte verlicht. Door de zondeval is het licht uitgegaan. Wat er aan goedheid in mens en samenleving is overgebleven, is een gevolg van Gods algemene goedheid en genade.
2. Door de zondeval is de mens niet ziek geworden of verzwakt. De Reformatie richtte zich dienaangaande volledig op de brieven van Paulus, die er geen misverstand over liet bestaan: de mens is dood door de zonden en de misdaden. De calvinistische uitwerking van die woorden ging het verst (zoals het calvinisme de meest radicale tak van de Reformatie was): onbekwaam tot

4:

enig goed en geneigd tot alle kwaad, van nature geneigd God en de naaste te haten.

3. De geestelijke doodstaat van de mens brengt met zich mee, dat de mens niet meer in staat is uit zichzelf tot God terug te keren. Doordat hij dood is in zonden en misdaden, heeft hij aan God en de dingen, die God en Zijn dienst betreffen, geen kennis meer. En waarom zou een mens zich inspannen voor iets, dat hij niet kent? Dat betekent, dat de mens ook geen wil of bereidheid meer heeft tot God terug te keren, zelfs al zou hij daartoe enig vermogen hebben.
4. Het spreekt vanuit deze optie van zelf, dat de mens in geestelijk opzicht geen vrije wil meer heeft. Dat leerde trouwens Augustinus ook. Luther heeft een boek geschreven over “De gebonden wil” in reactie op een werk van de Rotterdamse humanist Erasmus over de vrije wil van de mens. Calvijn is Luther daarin gevolgd. Duidelijk is, dat Erasmus, aan wie de Reformatie veel te danken heeft (daarover later), de toen klassieke katholieke kerkleer volgt.
5. De geestelijke staat en toestand van het mensdom is dus hopeloos: dood, verloren, onbekwaam, gebonden. Kortom: van ons uit is er geen redding meer mogelijk. En zie, daar wordt naar de Reformatie en het vooral Paulinisch getuigenis, de opening van het Evangelie gegeven:

De mens wordt behouden door Jezus en Jezus alleen (niemand kan en mag op Zijn offer verder bouwen), uit enkel genade die God ons schenkt, door het geloof alleen (dat maar één doel heeft: Jezus omarmen en uitsluitend op Hem vertrouwen, staande op het fundament, dat Hij gelegd heeft), om niet (dat is: gratis), zonder enige verdienste onzerzijds (we hoeven, we kunnen, we mogen er niets voor doen). Dit zou het dynamiet blijken, dat de Middeleeuwse Kerk in brokstukken zou doen scheuren; dat aan velen de volledige geestelijke bevrijding zou geven van het juk van werkzaamheden, dat zij niet konden dragen.

We sluiten af met een voorbeeld, dat ik ooit van een predikant hoorde: de mens is gevallen in een diepe kuil met gladde wanden. Door de val zijn handen en voeten krachteloos geworden. Hij kan er dus niet meer uit en is ten dode opgeschreven. De Kerk van toen zei: Jezus komt tot de kuil, plaatst een ladder en roept: klim naar boven. Maar de gevallene kan het niet. Neen, zegt de Reformatie: Jezus daalt op de ladder af, neemt de gevallene op Zijn schouders en draagt hem naar boven.

(Wordt vervolgd)